

Descartes Felsefesinde Cogito ve Tanrı'nın Konumunun Bilgi ve İnanç Konusuna Etkisi

The Influence of Cogito and Position of God to Subjects of Knowledge and Belief in Descartes' Philosophy

TAHSİN ÖLMEZ

Ankara University

Received: 17.10.15 | Accepted: 02.05.16

Abstract: John Locke did not apply the epistemological criteria which were determined in his *Essay* to the *Reasonableness* in which he argued reasonableness of Christian belief. Instead, he supported his arguments about authenticity of Christian revelation and being the true words of God, by miracles. His strategy of justifying the reliability of the miracles by basing it to the reliability of witness considered philosophically inconsistent and target of criticism from different aspects. As a consequence; it can be seen that, Locke opinions about the possibility of demonstration of the existence of God and knowledge about ethical propositions as certain as mathematical propositions, deviated to a kind of fideistic approach in arguing the reasonableness of Christian belief and revelation.

Keywords: John Locke, Christianity, reasonableness, miracles, belief, assent.

Giriş

John Locke, farklı konularda ortaya koyduğu fikirleri ile çağındaki ve kendisinden sonraki düşüncelere önemli etkilerde bulunmuş bir filozoftur. Özellikle epistemoloji konusunda, dönemindeki hâkim düşünceden ayrılarak, 'kesin' oluşu nedeniyle bilgiyi öne çıkaran ve bilgiye ulaşmada tecrübeye dayalı akıl yürütmeyi esas alan Locke, aynı zamanda dinî inanca dair önermelerin akla aykırı olamayacağını, aklın hükümleri ile vahyin bildirdiklerinin birbiri ile ters düşmesi veya birbirini yalanlamasının söz konusu olamayacağını öne sürerek, bağlılığını her fırsatta ifade ettiği Hıristiyan inancının da aklı olduğunu savunmuştur.

Bu yazımızda Locke'un, Hıristiyan inancının aklı oluşuna dair öne sürdüğü argümanları ele alarak, bu iddiaların felsefe ve rasyonellik açısından tutarlılığını irdelemeye çalışacağız.

1. Aklı İnanç mı Fideizm mi?

Hıristiyanlığın inanç öğelerinin haklılığını ortaya koyma amacıyla yola çıkan Locke, epistemoloji alanındaki *Essay Concerning Human Understanding*¹ adlı eserini de bu amaçla keleme almıştır. Geleneksel dinî inancın dayandığı temellerin, Hıristiyan inancını savunmada yetersiz kaldığını düşünen Locke, doğuştan idelere dayanan dinî inanç anlayışının temelini daha sağlam bir zemine kavuşturmakla, Hıristiyan inancının da sağlam bir temele oturtulabileceğini düşünmüştür. *The Reasonableness of Christianity: As Delivered in the Scriptures*² adlı eserinde, Hıristiyanlığın aklı bir din olduğunu öne süren Locke'un, burada savunmaya çalıştığı inancının akliliği iddiası, *Essay*'da zikrettiği kriterlerden tamamen ayrı ve bağımsız olarak temellendirilmeye çalışılmıştır. *Essay*'de, Kutsal Kitapta geçen vahyin güvenilirliğine hiç değinilmemişken; tarihî vahyin güvenilirliğini mucizelere olan güvene, mucizelerin geçerli olduğunu da mucizeye şahit olan havalere olan güvene dayandırması, Locke'un *Essay*'de kendi koyduğu prensipleri *Reasonableness*'da uygulamadığını göstermektedir (Ashcraft, 1969: 194-198).

Locke, dinî inancı rasyonel bir zemine oturtan bir İncil yorumu oluşturmaya çalışarak, İncil'de insan aklını aşan pek çok konu olduğunu ama

¹ Bundan sonra bu esere sadece '*Essay*' şeklinde atıfta bulunulacaktır.

² Bundan sonra bu esere sadece '*Reasonableness*' şeklinde atıfta bulunulacaktır.

Hıristiyanlığın temel içeriğinin (insanın günahkâr olarak doğduğu ve kurtarıcıya ihtiyaç duyduğu, kurtuluşun tövbe ve Hz. İsa Mesih'e inanma ile mümkün olacağı vb.) kutsal metinlerde basit bir biçimde bildirilmiş olduğunu ve rasyonel olarak kesin olduğunu iddia etmiştir. *Reasonableness* adlı eserinde, inancın temeli olarak Hz. İsa'nın şevkli dinî duygular yerine, mucizelerin rasyonel birer delil olduğunu öğrettiğini belirten Locke ayrıca, sadece Hz. İsa'nın peygamberliğine inanmanın ve günahlardan tövbe etmenin, Hz. İsa'nın kurtarıcılığına nail olmak için yeterli olacağını söylemiş, buna binaen de Hıristiyanların diğer bütün doktrinsel konularda ihtilafa düşebileceklerini ve sonuçta yine birbirlerini Hıristiyan olarak kabul edebileceklerini iddia etmiştir (Froster, 2005: 10).

2. Doğa Yasası, Hıristiyanlık ve Deizm

Locke'un teoloji alanındaki temel eseri kabul edilen *Reasonableness'in* ana teması; Hz. Âdem'in işlediği günah yüzünden Cennetten çıkarılması ve ölümlü hale gelmesi ve bu durumun onun neslinden gelen insana da sirayet etmesidir. Locke, bu konularda yapılan izahların ve mevcut yorumların yetersiz olduğunu belirtmiştir (Anstey, 2011: 78). Vahyedilmiş Hıristiyanlık dinini, *doğa kanunu* olarak adlandırdığı doğal teolojiye dayandıran Locke, insanın akli ile de Tanrı'yı bulabileceğini ancak, Hz. İsa'nın gönderilişinin bir takım faydalarının olduğundan bahsederek, Hz. İsa'nın bildirdiklerinin akıl tarafından kesin bir biçimde tasdik edilebilecek şeyler olduğunu öne sürmüştür (2011: 88, Locke, 1975: IV, xix, 4).

Locke'un *Reasonableness'*daki temel tezi, Hıristiyan inancının gayet basit ve (kurtuluş için) zorunlu olduğudur. Deistlerin Hıristiyan doktrininin çok karmaşık olduğu ve dolayısıyla da, ya akla aykırı veya aklın üzerinde olduğu yönündeki eleştirilerine cevap veren Locke, aksini iddia ederek, bir kimsenin Hıristiyan olmak için sadece Tanrı'nın varlığına ve Hz. İsa'nın Kurtarıcı olduğuna inanmasının yeterli olduğunu savunmuştur. Ona göre bu önermeler (gayet) basit, anlaşılabilir ve akla uygundur. Bu nedenle de Hıristiyanlık 'Akli'dir. Kutsal kitapta anlatılanların aklın üzerinde ve dolayısıyla da anlaşılmasının zor olduğu yönündeki eleştirilere değinen Locke, anlaşılması zor diye bütün kutsal metinlerin ve Hıristiyanlığın reddedilmemesi gerektiğini söyler. Ona göre, aklın üzerindeki hükümler Kutsal kitabın bizzat kendi otoritesine binaen, inanma ile kabul

edilmelidir. Yoksa Hıristiyanlığın akli oluşunun, bütün doktrinlerinin zorunlu olarak akıl ile ispatlanabilir olmadığı anlamına gelmediğini söyler. (Locke, 1999: xxxvii)

Locke'un doğal din ile vahyi bağdaştırırken izlediği stratejide de bazı problemler bulunmaktadır. Locke, bir yandan tabiat kanununun varlığını kesin olarak ispatlama çabasında iken, *Reasonableness*'da doğa yasalarının varlığını ve zorunluluğunu bir kenara bırakarak, imanda daha çok vahyi öne çıkarmıştır. *Reasonableness*'da Tanrı'nın evrensel bir gereklilik olduğunu ortaya koymak için tabiat yasasını kullanmıştır. Hıristiyanlığın temel doktrinlerinden olan Hz. Adem'in işlediği günah yüzünden cennetten çıkarılıp ölümlü olma ile cezalandırılması ve bu cezanın da onun neslinden gelen insanlara sirayet etmesinin Tanrı'nın adaletine yakışmayacağını düşünen Locke, insanın bu duruma düşmesi ve Tanrı'nın merhametinin nasıl işleyeceğine dair bilgiye vahiyle ulaşırken, insanın bu duruma düşmesinin haklı olamayacağını doğa yasası yani akıl ile çıkarımda bulunarak ulaşılmış, insanın bu durumdan kurtulması için gerekli olanın ne olduğunu ise yine vahiy ile öğrenmiştir. (Locke, 1999: 139-140)

İnsanın hayattaki amacı ve Tanrı'nın planının ne olduğunun doğa yasası gereği bilinebileceğini öne süren Locke, çok itinalı bir biçimde bahsi geçen bu doğal bilginin 'doğuştan insan doğasında bulunan bilgi' olmadığını, bilakis bu bilginin duyu ve akıl vasıtasıyla elde edildiğini vurgulamıştır. *Essays on the Law of Nature* adlı eserinde, öldükten sonraki hayatın varlığı, ceza ve mükâfat konularının doğal bilginin alanına girdiğini öne süren (Locke, 1952: 172-173) Locke, *Reasonableness*'da aynı bilgilerin ancak vahiy aracılığı ile bilinebileceğini öne sürmektedir. (Locke, 1999: 213-220). Çünkü burada; mükâfat ve caza ile ölüm sonrası hayatın kesinliğine dair vahyin bildirdiklerinin aklın kavrayabileceği alanın çok ötesinde olduğunu söylerken, bu bilginin aklın ulaşabileceği alan dâhilinde olduğunu da inkâr etmemiştir. Locke'un ölüm sonrası hayatın varlığını aklın çıkarabileceğini iddia etmesi, aklın Tanrı hakkında doğal olarak sahip olduğu bilgiye istinaden böyle bir çıkarımı yapabileceği şeklinde anlaşılabilir. Yani akıl, Tanrı'nın varlığının bilgisine sahip olunca, öldükten sonra bir hayatın olmasının 'akledilebilir' 'muhtemel' veya 'kesinliğe yakın derecede kuvvetle muhtemel' olduğunu ümit edebilir (Locke, 1999: xcvi).

Locke *Reasonableness*'da doğa yasasını, Tanrı'nın evrensel bir gereklilik

olduğunu ortaya koymak için kullanmıştır. Eser, Hıristiyan teolojisinin temelini oluşturan ‘bir kurtarıcının gerekliliği’ tezi ile başlamıştır. Kutsal kitapta anlatıldığı şekliyle, Hz. Âdem cennette Tanrı’nın koyduğu kuralı çiğnemiş ve sonuç olarak da ölümsüzlüğü kaybetmiştir. Ama Hz. Âdem’e verilen bu cezanın onun soyundan gelen bütün insanlığa şamil edilmesi, onlara haksızlık olmaktadır. Bütün insanların günaha bulaşmış olduğu ve bu nedenle de bir kurtarıcıya ihtiyaç duyduğunu ispatlamak için Locke İncil’deki ifadelerle başvurarak, (İncil, Romans 2: 14-15) bütün insanların akıl ile bilinebilen doğa kuralına tabi olduğunu, (Locke, 1999: 6-16) ‘doğa kuralının’ ise Hz. Musa’nın getirdiği kurallar ile örtüştüğünü ifade ederek bu ikisini birden ‘amel kanunu’ (*law of works*) olarak adlandırır. Locke böylece aklı, kapasitesi konusunda daha önce çizdiği sınırın ve doğa kanununun ötesine geçirmiştir. (1999: 19-20).

Tanrı, aklın ışığını kullanan bütün insanlığa, aklın ışığı ile (kendisinin) Hayır sahibi ve Merhamet sahibi olduğunu bildirmiştir. İnsanı insan yapan aynı ilahi ışık ve sahip olduğu bilgi ile, insana tabi olduğu Kuralı göstermiştir. Bu kanunu çiğnediği zaman, Babası ve Yaratıcısı olan, Rahmet ve Merhamet sahibine sığınmanın yollarını göstermiştir. (1999: 139-140).

İnsanın ilahî yasa karşısında günahkâr olması ve bir kurtarıcıya ihtiyaç duyması şeklindeki yargının doğa yasasına dayandırılması, eğer insanlar bu doğa yasasını ve ona karşı sorumlu olduklarını biliyor iseler, bu bilginin kurtuluş için niçin yeterli olmadığı sorusunu ortaya çıkarmıştır. Yani eğer Tanrı’nın doğal bilgisi bir kimsenin Tanrı’ya karşı sorumlu olduğunun ortaya konması için yeterli ise, aynı bilgi o kişiyi kurtuluşa ulaştırmak için neden yetersiz olsun? Locke, bu konuyu izah edici bir bilgi vermemiştir. Hz. İsa’yı sadece doğal dini yeniden inşa edip insanlara vaaz eden birisi olarak gören Deistleri reddederken, kurtuluş için kurtarıcı tarafından getirilen özel vahyin gerekliliğini vurgulamaya çalışmıştır (1999: 5-6). Locke bu noktada Tanrı ve ahlâka dair doğal bilginin yeterliliğini reddetmiş, ancak doğa yasasının reddine kadar işi götürmemiştir. Locke’un *Reasonablenss* boyunca içine düştüğü çıkmaz kısaca özetlenecek olursa; eğer insan, kendi aklının Tanrı ve doğa yasasını bilme kapasitesini reddetse, bununla kendisinin günahkâr olduğu fikrinin temelini ve bir kurtarıcının vahyine ihtiyaç duyduğu şeklindeki argümanı da reddetmiş olacaktır. (1999: cii).

Kurtarıcı ve özel vahyin gerekliliği ile ilgili olarak Locke'un sıraladığı sebepler, doğal dinin yeterli oluşuna karşı argümanlar içermektedir. Buna göre Hz. İsa'nın gelişiyile birlikte 'müşahede edilemeyen gerçek Tanrı'nın vahyi insana ulaşmıştır (1999: 143-147). Zaten akıl doğa yasalarının tamamını ve doğru ahlak kurallarını anlamaktan aciz olduğu için bu konularda vahye ihtiyaç duymaktadır. (1999: 147-150). Locke bu bilgilerin aslında vahiy tarafından bildirilmiş olup, aklın sadece onu doğruladığını öne sürer. Bu hususu açıklarken verdiği örnekte; kısa zamanda çok yol alan bir kimsenin bu başarısını, bacalarının gücüne bağlayıp, yolu kendisi için yürünebiler hale getirme çabalarını görmezden gelmesine benzetir. (1999: 155).

3. Akıl-Vahiy İlişkisi

Locke'un öne çıkan fikirlerinden birisi de, herhangi bir vahiy önermesinin hakiki olup olmadığının akıl tarafından test edilmesi gerektiği iddiasıdır. Bir vahiy önermesinin ilahî kaynaklı olup olmadığını aklın kesin olarak belirlemesinin beklenemeyeceği açıktır. Bu sebeple aklın vahyin otantikliği konusunda yapabileceği tek şey sadece ihtimal içeren bir yargıda bulunmasıdır. Bunun için de Locke'un ihtimal içeren konular için nasıl yargılama yapılacağına dair prensipler (kişinin mevcut bilgisine uygunluk, gözlem, tecrübe, kanıtlar) uygulanır. Sonuç olarak, herhangi bir vahiy önermesini tasdik etmenin derecesi, kendisinin ilahi vahiy olma ihtimalinden daha fazla olmamalıdır. Locke eserlerinin hiçbirisinde aklın bir vahyin ilahi olup olmadığını nasıl yargılayacağını veya Hıristiyan vahyinin ihtimalini değerlendirecek bir sistematikten açık olarak bahsetmemiştir. O sadece, Hıristiyan vahyinin doğrulamasının mümkün olduğunu farz etmiş ve Kutsal kitaptaki ifadelerin gerçekte ilahi kaynaklı olduğuna inanmıştır (Locke,1999: xxxii). Ancak Locke'un bir yandan vahyin otantikliğini aklın ihtimalli yargısına bırakması, öte yandan bir kimsenin vahyi tasdik edişinin yani vahye imanın her türlü şüpheden uzak bir şekilde kesinlik içereceğini iddia etmesi çelişkili bir durum olarak görünmektedir. İncil'deki vahyin hakikiliği konusunda Locke'un güvencesi, onların ilahi kaynaklı olmalarının yüksek ihtimal dâhilinde oluşları değil, aklın harici bir takım ispatlarla söz konusu vahiy önermelerini destekleyebilecek oluşudur. Ayrıca ona göre, akıl kutsal kitapta geçen vahiy önermelerinin bazı yönlerden içeriğini doğrulayabilir ve akıl böyle bir işlevi yerine getirmelidir de. Bahsedilen bu işlevi yerine getirirken akıl, sadece vahyin doğal bilgi

ile elde edilebilecek içeriğini doğrulayabilir. Aynı şekilde doğal bilgi ile çeliştiği durumlarda vahyi reddetmeyi savunan Locke, aklın kutsal metinler hakkında yorumda bulunmasını haricî delillerin varlığına dayandırmıştır. Ancak, Locke'un akla, vahyin içerik ve otantikliğini sorgulama kapasitesi ve hakkı vermesi; din ve ahlaka dair pek çok konuda insanın anlayış ve bilgisinin zayıf ve yetersiz olduğu yönündeki ifadeleri ile çelişiyor gözükmektedir (1999: xxxiii). Bu durumda, ahlak ve dine dair olan ve hakkında ya hiç veya sadece yetersiz derecede bilgi sahibi olduğumuz ve Tanrı'nın hakkında vahiy gönderdiği konularda, aklın yargılaması değil, inanma ile kabul etme devreye girer. Hatta doğal yetilerimizin ihtimal içeren bir hüküm verebildiği konularda Tanrı'nın vahyi, aklın ihtimalli hükümlerinin aksine olarak ele alınır. Vahiyle bildirilmiş bu tür konularda akıl doğal yetilerini kullanarak ancak kesin olmayan delillerle, ihtimal temeline dayanarak doğruluk iddiasında bulunur, bu durumda da hâlâ aksi iddianın doğru olma olasılığı mevcuttur. (1999: xxxiv, 1975: IV, xviii, 9).

Hıristiyanlığın doğruluk iddiasının doğüstü vahye dayandırılması söz konusu "aklılık" iddiası ile çelişiyor gözükmektedir. Çünkü eğer Hıristiyanlık iddia edildiği gibi son derece akli bir din ise, doğal akıl ile ulaşılabilir olması ve vahye ihtiyaç duymaması gerekir. Locke'un doğal din ile akıl arasında olduğunu söylediği bağlantının, Hıristiyanlık ile doğal din arasında da olduğu yönündeki iddiasının çok da geçerli nedenlere dayanmadığı görülmektedir. Öte yandan Locke'un Hıristiyanlığı doğal dine dayandırma çabası, yine kendisinin Hıristiyanlığı vahiy temelli ve Hz. İsa merkezli olarak temellendirme çabası ile de çelişmektedir. Ayrıca Hıristiyanlığın iki ana ögesi olarak zikrettiği iman (*law of faith*) ve amel (*law of works*) yasaları söz konusu olduğunda; iman konusunun sadece Hz. İsa'nın getirdiği vahiy ile bilinebileceği, aklın bu konuda bir şey yapamayacağını söylemektedir. (1991: 939).

4. Akıl ve Mucize

Akıl ve iman arasındaki ilişkiyi üçe ayırarak (akla uygun, aklın üzerinde, akla aykırı) inceleyen Locke, bir yandan iman konularının aklın kesin bilgisiyle çelişmeyeceğini ifade ederken, öte yandan pek çok iman önermesinin aklın bilgisinin ulaşabileceği alanın ötesinde olduğunu söylemiştir. Buradan hareketle Hıristiyanlıktaki temel inanç öğelerinden

birisi olan ekmeğin ete, kanın da şaraba dönüşmesi (*transubstantiation*) öğretisinin mucizevi bir olay olduğu iddiasına karşı çıkararak, gerçek ilahi mucizelerin insanın duyularına hitap ettiğini ve onlarla çelişmeyeceğini belirtir. Çünkü bahsedilen mucize olayında ekmek ve et birbirinden farklı şeylerdir ve öyle de algılanır. Aynı şekilde Hz. Musa'nın gösterdiği mucizedeki ip, ip olma özellikleri taşıırken ipten başka bir şey değildir. Aynı şekilde (o ip yılanı dönüşünce) yılan olma özelliklerine sahip olduğu zaman da yılanıdır. (1999: cxi-cxii). “Tanrı, gözle görülmeyen mucizelerin duyularımızın şahitliğini ihlal etmesine, bilgilerimizi alt-üst edip, iman ve aklın bütün ölçülerini bozmasına hiçbir zaman izin vermez” (Locke, 1952: 278).

Locke akla bu kadar önem vermekle birlikte, aklın duyu tecrübesi üzerinde tefekkür etmesi ile gerçek mucizeler ve vahiy önermelerinin elde edileceğine de inanmaz. Çünkü duyu tecrübeleri duyuların algılamasına konu olan bir hadisenin hakikati konusunda bize bilgi verir, bu konuda imana gerek yoktur. Oysa inanılması istenen şey imanın uygun objesi / konusu olup zihni bir önermedir, duyu algısının konusu değildir. Mesela bu konuda Hz. İbrahim'in ateşe atılması olayını örnek verecek olursak; bu olaya şahit olanların duyu tecrübelerinde Hz. İbrahim'in ateşte olduğu ama yanmadığı algısı bulunmaktadır. Bu durumda şahitler, müşahede ettikleri olayın tabiatın normal işleyişine aykırı olduğunun farkındadırlar ve bu durum, Hz. İbrahim'in iddiasının Tanrı tarafından doğrulandığını gösteren ilahi bir teyit olarak kabul edilir. Ama bu olay, şahit olan kimse- nin aklına aykırı değildir, aklın üzerindedir ve aklın duyu tecrübesi üzerindeki faaliyeti ile üretilmiş bir şey de değildir. (Locke, 1999: cxii).

Locke'un teslis akidesini reddettiğini gösteren yeterli delil olmamakla birlikte, onun bunu kabul ettiğini gösteren yeterli delil de yoktur. O, bu doktrinin kabul edilebilirliğine dair İncil'de epeyce araştırmalar yapmış ve muhtemelen de bu dogma hakkında yeterli delil olmadığı için şüpheli bir konumda kalmıştır, çünkü onun için iman konularında kutsal metinler yegâne otoritedir. *Reasonableness*'da ifade edildiği kadarıyla, bir kimsenin Hıristiyan olmak için bu doktrini kabul etmesi zorunlu değildir. Kutsal metinlerin teslis inancına götürdüğü konusunda ise hiçbir yorumda bulunmamıştır. (1999: Ixix)

4.1. Hakiki Vahyin Kanıtı Olarak Mucize

Locke'un Hıristiyan inancının akli oluşunu göstermek için kullandığı belki de tek ve en önemli argüman olan mucize konusunun ele alınması konunun biraz daha yerinde anlaşılmasına vesile olacaktır.

Genel olarak mucizenin dinî bir inancın doğruluğunu destekleyecek bir delil olduğu kabul edilir. Ancak farklı dinlerin kendi inançlarını doğrulamak üzere ortaya koydukları mucize iddiaları gündeme geldiğinde hangisinin tercih edileceği sorusu halen cevap bekleyen sorular arasındadır. Locke, *A Discourse of Miracles* adlı eserinde bu sorunun cevabına değinir, ancak sunduğu çözüm tatmin edici olmaktan uzaktır. Birbirinden farklı önermeler sunan iki kişi iddialarını desteklemek için mucize getirirse, hangisinin doğru olduğunu nasıl kabul edeceğimiz sorusunun tatmin edici bir cevabı bulunmamaktadır. Locke mucizeyi "şahit olanın kavrayamayacağı, ona göre doğa kanununa aykırı olan ve ancak ilahi bir güç tarafından gerçekleştirdiği düşünülen bir algı hadisesi" olarak tarif etmiştir (Locke, 1958: 79). Bu tarife göre; şahit olanın yargısı esas alındığı için hakikaten mucize olan ve olmayan şeyin ayırımını yapmak zor görülmektedir. Tanrının yanı sıra başka şeytanî güçlerin de mucizeye sebep olabileceğinin farkında olan Locke, bir biri ile çelişen iki mucize ile karşılaşılması durumunda daha büyük/ güçlü olan mucizenin doğru kabul edilmesini tavsiye etmiştir (Dummsday, 2008: 418). Locke'un bu anlayışının temelinde, Tanrı'nın ne kendisinden başka bir gücün kendisi tarafından ortaya konan mucizeden daha üstün bir mucize ortaya koymasına, ne de aksi yöndeki bir mucize iddiasının kendisine inananları aldatmasına asla izin vermeyeceği fikri yatmaktadır. Bu iddiası için meşhur Hz. Musa ve Mısırlı büyücülerin ortaya koydukları mucizeleri örnek gösteren Locke, her ne kadar bir mucizeyi diğerinden üstün kılan etkenin ne olduğunu açıkça söylemese de, ifadelerinden mucizenin büyüklüğü veya küçüklüğünden ortaya çıkardığı etkiyi kastettiği görülmektedir (Locke, 1958: 83-87). Vahiy konusunda da durum aynıdır. Hz. İsa'nın gösterdiği mucizelerden daha büyük bir mucize ile desteklenmeyen bir vahiy iddiasının, Hz. İsa'nın vahiy iddiasının önüne geçmesi imkânsızdır.

Sınırlı olan insan aklı neyin tabiat yasalarının dışında neyin ise şeytanî bir ayartma olabileceğini birbirinden ayırt etme konusunda yetersiz olduğundan, Locke yine burada çözümü Tanrı'nın hakiki olmayan mucize

iddialarının bizi aldatmasına müsaade etmeyeceği fikrine sığınmakta bulur. Locke bu konuda emindir, yani bir vahiy iddiasını destekleyen mucize vuku bulmuşsa, onun aksini iddia eden bir mucize vuku bulmadığı sürece, o iddianın Tanrı'dan gelen hakiki vahiy olduğuna hükmedilir.

Locke mucizelerin değerlendirilmesinde başka kriterlerden de bahseder. Mesela; aleyhinde daha güçlü bir mucize olmasa dahi, akıl ve ahlaka aykırı iddialar içeren bir vahiy önermesini destekleyen mucizeler hakiki kabul edilemez. Ayrıca Tanrı sadece bizim aklımızla bulamayacağımız önemli hakikatleri bize bildirir. (Dummsday, 2008: 419).

Locke, Hıristiyan inancı ve vahyinin geçerliliğini ortaya koyabilmek için mucizelerden destek almaktadır. Ona göre, ilahî vahiy aldığı iddia eden bir kimsenin iddiasının geçerlik kazanmasında mucizelerden destek alması son derece önemlidir. Hakiki vahiy sahtesinden ayırmada kritik bir rol verilen akıl, mucizelerin hakikati konusunda karar vermede de yetkili kılınmıştır. Gerçek mucizede, onun Tanrı kaynaklı olduğunu bildiren ilahî bir işaret görülür (Mooney, Imbrosciano, 2005:147-168).

Hz. İsa'nın gösterdiği mucizeleri gerekçe göstererek Hristiyanlığın diğer dinlerden üstün olduğunu ortaya koymaya çalışan Locke, her ne kadar cümlelerinde Zerdüşt ve Krişna'yı zikretse de, Tanrı'dan gelen tek ve yegâne vahiy olan Hristiyan inancının doğrulanması için Hz. İsa'nın gösterdiği mucizelerin yeterliliğini öne sürerek diğer dinî inançları anlamsız görerek göz ardı etmiştir (Mooney, Imbrosciano, 2005:165). Hz. İsa'nın gösterdiği mucizelerin Hristiyanlığın diğer dinlere olan üstünlüğünü ortaya koyduğu düşüncesinde olan Locke, bu üstünlüğe istinaden başka dinî inançların mucize ve vahiy iddialarını apriori olarak reddetmiştir. Bu iddiada bir kısır döngü olduğu sezilmektedir. Hz. İsa'nın mucizelerinin diğer mucize iddialarından üstün oluşunu iddia etmek, söz konusu mucizelerin ilahî kaynaklı olduğuna baştan inanmayı gerektirmektedir. Ayrıca Locke'un mucize gösterenin güvenilirliğine binaen mucizelere inanmanın rasyonel olduğu yönündeki iddiası, otorite yanılığası (*argumentum ad verecundiam*) olarak adlandırılan bir yanılığayı içinde barındırmaktadır. Çünkü güvenilirlik yönünden eksik olan bir kimse tarafından öne sürülen pek çok rasyonel iddia olduğu gibi, güvenilirliği yüksek seviyede olan ama rasyonel iddialara sahip olmayan kimselere dair örnekler de vardır. (2005:165) Ayrıca mucizenin hakiki olduğu, mucize sahibinin güvenilirliği

ile açıklanmaktadır ki bu da bir tür mantıksal kısır döngüdür. (2005:166). Son olarak; sadece Hz. İsa'nın İncil'de anlatılan mucizelerinin hakikiliğinin sorgulanması yetmez, havariler ya da İncil yazarlarının bahsedilen mucizeleri anlatırken ki otantikliği de sorgulanmalıdır. Burada Locke, havariler ve İncil yazarlarını -mucize göstermeseler dahi- zaten güvenilir olarak kabul etmektedir. Bu durumda da havarilerin kendi güvenilirliklerini ortaya koyabilmek için kendi mucizelerini gerçekleştirdikleri iddiası gündeme gelir ki bu da başka bir tartışma doğurmaktadır. (2005:166).

Locke'un Hz. İsa'nın Mesih olduğunu mucizelere dayandırma çabası, akıl ile mucizeler arasında bir bağ kurmasını ya da mucizeyi akıl ile nasıl açıklayacağı sorusunu gündeme getirmiştir. Ona göre aklın neyin mucize olup neyin olmadığı konusuna hüküm vermesi zorunludur. Ancak aklın bunu yapabilmesinin önünde üç büyük engel vardır. Birincisi akıl, doğal sebeplerin gücünün nereye kadar uzanabileceğini ve ne ölçüde ilginç sonuçlar üreteceğini bilemez. Öyle ki, Tanrı'nın insan bilgisi ve anlamasının prensiplerini altüst edecek biçimde doğa kuralını değiştirebileceğine inanmak durumunda kalmak, akıl ile uyuşmayan bir şeye inanmak anlamına gelecektir ki bu durumda kişi ya mucizenin yanlış olduğunu veya ilginç bir doğa olayı olduğunu iddia edecektir. Son olarak kişi, Tanrı'nın dışında mucize olarak adlandırılabilir olağanüstü olaylar ortaya koyabilecek hangi tür güçler olduğunu bilmekten acizdir. Bu nedenle de, karşılaşılan bir olayın sebebinin Tanrı olduğunu bilmek zordur. Bahsedilen bu zorluklardan dolayı David Hume mucize iddialarını tamamen reddederken, Locke Tanrı'nın mucize ortaya komasını ve aklın bunu algılamasını inkâr etmemiş ve mucizeler yoluyla hakikatlere ulaşılabilirliğinin geçerliliğini belirtmiştir. (1999: cx). Ancak Locke her zaman olduğu gibi, önce akla bağlayarak konuyu tahkim etmeye çalışmış, sonra da vahyi öne çıkararak 'mucizeler doktrin [İncil] tarafından yargılanmalı, doktrin mucizeler tarafından yargılanmamalıdır' demiştir (Locke, 1990: 114-116, 1823: 256-266).

Locke'un burada savunmaya çalıştığı ilke, akla aykırı olmayan kutsal doktrinleri ifade eden mucizelerin kabul edilmesidir. Ancak bu durumda dahi, mucizelerin nasıl olup da dinî inanca dair doktrinlerin hakikatini doğruladığı açıklanamamaktadır. *Reasonablens's*'da Tanrı'nın sadece vahyi ve Hz. İsa ve Havarilerinin (Tanrı ile) ilahi buluşmalarını doğrulamak için mucizeleri kullandığı tekrar tekrar ifade edilmiştir. (Locke, 1999: 91).

4.2. Vahyin Otantikliği

Kutsal kitabın insan eli ürünü olabileceği yönündeki iddialar karşısında Locke, İncil'in Tanrı'nın yazıya geçirilmiş sözü ve ilahi vahiy olduğuna dair inancını ifade ederek, aklın onun ilahi vahiy olduğunu yargılaması gerektiğini belirtmesine rağmen (Locke, 1975: IV, xviii, 6-10) bunun nasıl olacağına dair doğa yasasının esaslarını ortaya koy(a)mamıştır. Bu nedenle, İncil'in hakiki vahiy mahsulü olduğunu ispatlayacak bütün bir argüman da ortaya koyamamıştır. Locke'un bu konuyu Hristiyanlığın 'aklılığına' dair savunmasının dışında bırakmış olduğu düşünülmektedir. İncil'in ilahi otorite olduğunu kabul ederek bunun için ayrıca bir ispatlamaya ihtiyaç duymayan Locke, bunun yerine Hz. İsa'nın Kurtarıcı (Mesih) olduğunu ispatlamaya yönelmiştir. Buna göre, Hz. İsa'nın Mesih olduğuna dair İncil'de geçen üç tür delilden söz ederek bunların: mucizeler, dolaylı ifadeler ve doğrudan sözler olduğunu söylemiştir (1999: 37-40). Yani, Hz. İsa'nın Kurtarıcı olduğuna dair Locke'un delili; Hz. İsa'nın dolaylı ifadeleri ile, kendisinin ve havarilerinin gösterdiği mucizelerdir.

Sonuç

Sonuç olarak, Locke başlangıçtaki iddiasından ayrılarak inancın rasyonelliğini akıl ile temellendirmekten ziyade, iman ile tasdik etme temeline bağlamıştır. Ona göre, Hz. İsa'nın insanların kurtuluşu için kendi hayatını feda etmesinin İncil'de zikredilmesi, ayrıca Hz. İsa'ya atfedilen mucizelerin kabul edilmesi, İncil'in ilahi vahiy olması ihtimalini destekleyen yeterli bir kanıttır. Bu ve benzeri önermeler aklın keşfetme kapasitesinin üzerinde olup, imanla tasdik etme yoluyla elde edilmelidir. (Locke, 1975: IV, xvi, 14- xviii. 2, 7-9).

Locke, *Reasonableness*'da ifade ettiği amel kanunu veya başka bir ifade ile tabiat kanununun ne olduğunu, ne *Reasonableness*'da ne de başka eserlerinde açık bir biçimde izah etmemiştir. Çünkü Hz. İsa'nın gelişinden önce yaşayan insanların bu tabiat kuralına göre yaşamalarının, Hz. İsa'nın iman kuralı ile tamamlanmadığı için herhangi bir anlamı da kalmayacaktır. Ayrıca Hz. İsa'nın gelişine kadar tabiat yasalarının insanlar tarafından bulunamamış oluşu bu yasaların akılla bulunabilir olmadığını göstermektedir (1991: 941-942).

Locke, vahyin otantikliği konusunda aklın karar vermesini istediği

gibi, mucizenin hakikati konusunda da aklı devreye sokmak istemiş, ama yine kendisine yöneltilen aynı sorulara ikna edici yeterli yanıtlar verememiştir. Aklın vahyin otantikliği konusunda kesinliği ispatlamaktan ziyade ihtimalin ne olduğunu belirleyeceğini söyleyen Locke, mucize konusunda da aklın hangi olayın gerçek mucize olabileceği noktasında bazı yargılamalarda bulunabileceğini söyler ama yine de akıl başta iddia edildiği gibi bir fonksiyon yürütemez. Ona göre akıl neyin ilahi olamayacağını belirleyebilir çünkü Tanrı aklın kesin bilgisiyle çelişen herhangi bir şey yapmaz ve vahyetmez. Dolayısıyla bilgiyle çelişmeyen önermelerin mucize konusu olabileceği hususu iman ile kabul edilebilir.

Locke'un Hıristiyanlığın aklî olduğunu ortaya koyma çabasının amaçladığı sonuca ulaşamadığı görülür. Aslında kendisi de bu konuda sunduğu argümanların, hedeflediği amacı gerçekleştirme konusunda yetersiz olduğunun farkındadır. Ama o, *Reasonableness* adlı eseri ile en azından Hıristiyanlığın doğrulanması fikrini Hz. İsa'nın ahlakî öğretileri ve mucizelerine dayandırarak tekrar gündeme getirmiş ve devrindeki siyasi karışıklığa bir çözüm bulabilme vazifesi görmüştür (Rabieh, 1991: 939).

Kaynaklar

- Anstey, P. (2011). Locke's Christology as a Key to Understanding His Philosophy. *Christianity, Antiquity, and Enlightenment* (ed. V. Nuovo). Dordrecht, Netherlands: Springer, 75-100.
- Ashcraft, R. (1969). Faith and Knowledge in Locke's Philosophy. *John Locke: Problems and Perspectives* (ed. J. W. Yolton). Cambridge: Cambridge University Press, 194-224.
- Dumsday, T. (2008). Locke on Competing Miracles. *Faith and Philosophy*, 25 (4), 416-424.
- Froster, G. (2005). *John Locke's Politics of Moral Consensus*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Locke, J. (1823). A Discourse of Miracles. *The Works of John Locke*. London, IX, 256-266.
- Locke, J. (1952). *Essays on the Law of Nature* (ed. W. von Leyden). Oxford: Clarendon Press.
- Locke, J. (1958). A Discourse of Miracles. *The Reasonableness of Christianity with A*

Discourse of Miracles and Part of A Third Letter Concerning Toleration (ed. I. T. Ramsey). London: Adam & Charles Black, 79-87.

Locke, J. (1975). *An Essay Concerning Human Understanding* (ed. P. H. Nidditch). Oxford: Oxford University Press.

Locke, J. (1990). *An Early Draft of Locke's Essay* (eds. P. H. Nidditch & G. A. J. Rogers). Oxford: Oxford University Press.

Locke, J. (1999). *The Reasonableness of Christianity: As Delivered in the Scriptures* (ed. J. C. Higgins-Biddle). New York: Oxford University Press.

Mooney, T. B. & Imbrosciano, A. (2005). The Curious Case of Mr. Locke's Miracles. *International Journal for Philosophy of Religion*, 57, 147-168.

Rabieh, M. S. (1991). The Reasonableness of Locke, or the Questinableness of Christianity. *The Journal of Politics*, 53 (4), 933-957.

Öz: Dinî inancın akli olabilmesi için *Essay*'de belirttiği çeşitli epistemolojik kriterleri, Hıristiyan inancının akliliğini savunduğu *Reasonableness* adlı eserinde uygulamayan John Locke, Hıristiyan vahyinin otantik olduğu ve hakikaten Tanrı sözü olduğu iddiasını desteklemek için mucize kanıtını destek olarak öne sürmüştür. Mucizenin güvenilirliğini ona şahit olanların güvenilirliğine dayandıran Locke'un bu argümanı felsefi açıdan tutarlı olmamakla birlikte pek çok noktadan da eleştiriye açıktır. Sonuç olarak; Tanrı'nın varlığı ve ahlakî önermelere dair bilginin matematiksel kesinlik derecesinde ispatlanabileceğini öne süren Locke'un, Hıristiyan vahyi ve inancının akli olduğunu ispatlama konusunda fideizm benzeri bir anlayışa meylettiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: John Locke, Hıristiyanlık, aklilik, mucize, inanç, tasdik.

